

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘE DE DOUA ORI PE LUNA.

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

N. 18. an. IV.

pentru partea științifică

I. Nădejde

Iași 1885.

Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi două numere unul după altul.

Articolul hotărit și întrebuințarea lui în dialectul istrian.

(sfârșit)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Să căutăm genetivele și dativul la substantivele bărbătești în *e. I. Maiorescu în Itinerariu în Istria* ne spune: „Dar e mai de mirare declinațiunea celor masculine ce esu în *e*, prin urmare la cari articolul *le* e adpus. Acest articol rămîne în toate casurile lipit de substantiv, însă neschimbat, de es. *câre-le*, *de cărele*, *lu* (și *lui*) *cărele*, *di lu dela* *cărele* etc: așa *carle* (carele) *di carle*, *lu carle*, *di lu carle*. (pag. 32)“ Nu totdeauna se declină așa, se poate întrebuința și substantivul nearticulat în urmă, numai cu articolul înainte ca și în *de lu voz*, *a lu ur porc*. Ieată ce aflăm în cercetările publicate de Fr. Miklosich: *casa lu țate* = *casa tatei*, *casa lu me țate* = *casa tată-mieu* (Th. Gartner) (pag. 78. Ist. rum. Unters). La înmulțitul acestora iese ca și la cele în *u* ori în consoane, adică *de lu cîri*, *a lu cîri*.

La substantivele femești găsim la genetiv și dativ singurit pe cît și la înmulțit tot articolul *lu* pus înainte și substantivul femeesc articulat în urmă ori și ne arti-

culat: *a lu casă* = *a casei*, *lu casă* = *a casei*, *a lu mulierele* și *lu mulierele* = *a muerilor* și *muierilor*.

I. Maiorescu ne spune în nota de la pag. 32. (loc. cit.) că așa se vorbește la *Schitazza* și la *Valdarsa*, iar la *Cici* se declină ca la Macedonenii *a omului*, *a mulieriei*. Noi știm că la Macedonenii, cel puțin la unii se poate declina cu art. orî înaintea orî în urmă, după gust: *amulierî-liei*, orî *a li mulicare*.

Negreșit că *lu* de la femeesc nu nu poate fi o formă originară, n'are de unde să se fi format din latinește, *lu* trebuie să fie de la bărbătesc. Înainte de a se fi întins acest *lu* și la femeesc trebuie să fi fost la Istrieni întocmai ca la Macedonenii adecă *liei* orî *litre* trebuie să fi fost pus tît înainte cît și în urmă. Deprinderea de a întrebuița formele cu articol în urmă chiar și cînd se mai pune și articolul înainte, cum am zis, trebuie să fie nouă, mai ales că obiceiul nu-î general (am dat exemple contrare) și pe urmă forma cea articulată iese cea de la N și A, nu cea de la genitiv, de pildă se zice *de lu cîrele* nu *de lu cîrelui* etc.; vedem deci cum formele articulate s'au întrebuițat însoțite de acelea-și prepoziții și de acela-și articol (pus înainte) ca și cele nearticulate. După cum de la *cîre* se făcea *de lu cîre* și *a lu cîre*, s'a făcut și de *le cîrele*, *de lu cîrele* și *a lu cîrele*. Formele din urmă au ajuns domnitoare în dialectul unor Istrieni (după I. Maiorescu). Chipul de a declină substantivele bărbătești s'a întins la Istrieni la cele femești și vechea declinare cu *liei* și *lor* orî *le* la înmulțit s'a pierdut (afară de sing. cu *liei* la *Cici* după I. Maiorescu).

Lu de la înmulțitul subst. bărbătești s'ar putea crede că iese tot cel de la singular. Fără a intra aici în alte lămuriri voiî spune că ieî il socot provenit din vechiul caz regim al articolului bărbătesc înmulțit, adecă admit că iese corespunzătorii lui *los* spaniol, *les* franțuzesc *ellos* popular latin (*illos* clasic). După mine *de lu cîre* iese *de illum canem* (*de lo cane*); *a lu cîre*, *ad illum canem* (*a lo cane*); *de lu cîri*, *de illos canes*, (*de lu cani*); *a lu cîri*, *ad*

illos canes. (a lo cani). Despre formele *lui* și *lor* socot că au fost di'ntru'ntăiu pronume și apoi s'au lipit foarte tîrziu de substantive și au ajuns a caracteriza G și D. prin forme deosebite de cele de la Ac. de pildă: Așa de demult se va fi zis *a lu omu* ori *a omulu* și numai tîrziu *a omului*, iar *a lui Coste* în loc de *a tu Coste* și mai tîrziu încă.

Cum că *lu* de la înmulțitul art. bărbătesc trebuie să fie cazul regimului urmează și din faptul general pe care îl vom dovedi mai pe urmă, că la Istrieni s'a păstrat cazul regim și la substantivele bărbătești înmulțite. La Istrieni aflăm deci *le* (ille: *cîrele*), *lu* (illum: *omu*(l), *de lu cîre* etc.), *li* (illi: *omiri*(l)), *lu* (illos: *de lu omiri*, *a lu omiri*), *lă* (illum+hic). Ca să facem un pas mai înspre începutul limbei, ar trebui să presupunem întrebuintarea cazului regim, neconfundată cu a celui subiect și am avea pentru singurیت: *de lu ospete*, *a lu ospete*, și nici odată *de lu ospe*, *a lu ospe*; iar la înmulțit *de lu ospetu*, *a lu ospetu* și nici odată *de lu ospeți*, *a lu ospeți*; formele *ospe ospe-le* ori *le ospe* erau la nominativ sing. iar *ospeți*, *ospeți-li* ori *li ospeți* nominativ înmulțit.

Substantivele bărbătești s'au păstrat în formă mai veche de articulare la Istrieni, aceste forme trebuie presupuse în limba română așa cum va fi fost înainte de desbinare. De pe existența formelor subiecte și regime la bărbătești la Istrieni scoatem închiere că pe la vremea deslipirei strămoșilor acestor Romîni de la locul unde s'a format limba și naștea română se vor fi păstrat încă și în limba celor-lalți Romîni atît formele regime cît și cele subiecte înse fără a mai avea deosebire în întrebuintare. Așa dar se va fi zis la sing. subiect. *ospe*, *omu* la regim. *ospete*, *omene*; iar la înmulțit *ospeți*, *omeni* (caz subiect) și *ospetu*, *omenu* (caz regim). Lucrul nu poate să ni se pară așa de ciudat cînd luăm sîmă la formele *ospe*, *ospete* (sing. fără deosebire de înțeles ori de caz) ori *roși*, *rote* (iar fără deosebire de caz ori de înțeles chiar de acuma).

La substantivele bărbătești atît la Macedoneni cît și

la noi nu mai aflăm articolul pus înaintea de cît la G și D singurît la substantivele proprii. Forme asemănătoare cu *de lu omu* (la subst. comune adecă) nu aflăm nici în limba romînă de la noi din veacurile XVIII. XVII și XVI.

La substantivele femeestî la unii (la *Cici*) Romîni Istrieni aflăm după I. Maiorescu articularea ca la noi (cu *liei* în urmă), forme cu *liei* înaintea, ce-va corespunzătorî cu *a li feată* nu se află la dînsii; aice înse formele macedonene, ne duc mai departe, ne silesc adecă a crede că în limba romînă înaintea de despărțirea strămoșilor celor din Istria de ai celor din Macedonia se întrebuinta foarte regulat *liei* orî *li* înaintea și în urma subst. femeestî, fie proprii, fie comune, adecă vom fi avut, ținînd samă de cazul subiect. și de cel regim; *de li capră*, *a li capră* orî *de capră-li*, *a capră-li*, apoi tot o dată după amestecarea cazurilor și *de li capre*, *a li capre* și *de capre-li (liei)*, *a capre-li(liei)*; iar la înmulțit mai din vechiū numai *de capre-le* orî *de le capre*, *a capre le*, orî *a le capre* și mai tîrziu după confundarea cazurilor și *de capri le*, *a capri le*, *de le capri*, *a le capri*; ba chiar în loc de *le* putea să fi fost și *li*. Pentru nom. sing. și înm. ierau *capre*, *capri*; sing. cu art. *le* (illa) și înm. cu *li* (*l* muiat).

La neutre se înțelege că articolul nu putea avea la început de cît forma *lo* (*lu*) la sing. și *le* la înmulțit, decî *de lu capu*, *a lu capu*, și *de capulu*, *a capu lu* și la înm. *de le capete*, *a le capete*, orî *de capete le* și *a capete le*.

Fenomenele de la Istrieni ne duc decî până la o vreme cînd în limba romînă se putea articula la cazul regim atît cu articolul înaintea cît și în urmă. Mai rămîne un singur pas de făcut, de presupus că a fost un timp cînd așa ieră și pentru cazul subiect, presupunerea aceasta n'are nici o împiedecare în urma celor observate cu celelalte forme, decî cercetările asupra limbei romîne ne pot duce pas cu pas, din închierie în închierie, până la o vreme cînd în limba noastră nu se hotărîse încă locul articolului, cînd ieră ca și în latina populară tot una de bine *lu omu* ca și *omul* (*homo ille* orî *ille homo*). În

cîntecul *Dies irae*, găsim *Dies illa*, adecă cu demonstra-tiv la urmă.

Din această fază nehotărită s'aŭ ales formele cu arti-colul postpus din pricină că articolul lipindu-se de nume s'aŭ alcătuit ast-feliu cuvinte mai ușoare de întrebuintat, de minuit; din faza veche aflăm numai remășiți, unele ici, altele di'ncolo.

Din cele spuse se vede ușor cît de fantastică iese teoria celor ce caută a explica postpunerea articolului prin o moștenire de la Daci ori de la Traci. Fenomenele fonetice comune tuturor Romînilor ne arată că despărți-rea Istrienilor de iștialalți Romîni nu se poate pune mai înainte de 1000 și pe atunci articularea se făcea tot atît de bine înainte cît și în urmă. alegerea s'a făcut mai tîrziu. Curioasă moștenire care-și dă pe față arama peste 1000 de ani tocmai!

Post punerea articolului la Bulgari și Albaneji sin-tem aplecați a o atribui înriurirei limbei romîne, căci la Romîni fenomenul se poate explica foarte firește.

* * *

Acuma mai rămîne de vorbit despre explicarea for-melor articolului. Aceste forme reduse la tipurile cele mai vechi romănești sînt: bărbătesc sing. *le* (caz sub.) *lu* (caz regim.); la înmulțit *li* (caz sub.). *lu* (caz regim). —la femeesc sing. *le* (caz sub.), *a* (caz reg.); la înm. *li* (caz. sub.), *le* (caz reg.);—la neutru *lu* (caz sub. și reg.) la sing. și *le* (caz sub. și reg.) la înm. Formele *lui* și *loru* sînt pronume întrebuintate mai tîrziu ca articole.

Cum că formele *lui* și *loru* sînt articole nouă, se vede din cealalte limbi romanice, cari le cunosc ca pronume înse nu ca articole; fenomenul întrebuintărei lor iese deci curat romănese

Unele forme subiecte ori regime sînt nedovedite în di-alecte ca *li* (fem. înm.), *le* (fem. sing.). O remășiță din acest *le* pare a fi în *a le mușate*, *a le criplate* în cari *le* stă cu vechea formă subiect și care nu trebuie confundat cu *li* din *a li*

Dince cu *l* muet. Formele citate sînt din cîntecele de nuntă publicate de dl. T. Burada în Arh. de Istorie și Filolog. a D-lui Tocilescu (fem. sing.) le presupunem întemeindu-ne pe teoria declinării cu două cazuri la începutul limbilor romanice (teorie foarte bine sprijinită prin dialectul istriean, cum voiți arată în alt articol). Dacă a-zî găsim *le* întrebuintat la subst. bărbătești și neutre în *e*, nu putem admite că acest *le* s'a făcut din *lu* sub înriurirea lui *e* din finala substantivului, căci pe de o parte găsim *omu-le*, *cerbu-le* (aecă *le* la subst. în *u*, la voc.) și pe de alta la Macedonenii *munte-lu* sau alte forme analoge adecă *lu* lingă subst cu *e*. Explicarea lui *le* din *ille* și a lui *lu* din *illum* iese cu totul exactă și în potrivire cu fonetica.

Voiți atinge aice și teoria ciudată susținută de Dl. Filipidi, profesor la liceul național din Iași, că adevărat trebuie să explicăm articolul românesc prin prefaceri curat românești, din *ille*, *illa*, *illud*. Dl. Filipidi pare a trece cu vederea un principiu elementar de metodă, anume că un fapt care se întîlnește în toate limbile romanice fără excepție trebuie să se explice din legile fonetice etc. ale latinei populare. Dar articolul înfătoșază partea din urmă a articolului nu numai în românește ci și în celelalte limbi romanice, Avem *les*, *los*, *le*, *lo*, *la* și deci trebuie să se fi făcut rumperea pronumelui *ille*, *illa*, *illud* încă din latina populară. În adevăr mai toate formele articolului se pot explica cu ușurință din jumătatea din urmă a demonstrativului latin. Din *le* (*ille*), *lom* (*illum*), *li* (*illi*), *los*, *illas*), *las* (*illas*), *la* (*illa*), *lorom* (*illorum*), *lo + i* (*illum + hic*), *lae + i* (*illae + hic*), ne iese foarte ușor: *le*, *lu*, *li*, (*i*), *lu*, *le*, *lor*, *lui*, *liei* (*iei*). Ieste greutate la forma *a*. Lambrior a susținut că *a* trebuie să fie din *ea* pronumele personal, de această idee iese și Dl. Filipidi. D-sa ne dă iese și fazele prin care *ea* ar fi ajuns la *a*: *ea* a trecut în *eă*, *ee*, *e*, *a*; deci din *ea* *capră*, *eă* *capră*, *ee* *capră*, *e* *capra*, *a* *capră*. Acest articol punîndu-se mai apoi și în urmă am fi avut *capră* *a*, *capr'a*.—Această explicație a lui *a* ar fi minu-

nată, dacă i-ar lipsi obiecții nemicitoare. În adevăr să luăm forma *steaua*. Cum o va explica Dl. Filipidi? Firește că va zice: lângă forma nearticulată *steauă* s'a pus articolul *a*, am avut *steauă a*, apoi *steau'a*. Dar pe vremea când s'a lipit art. *a*, lângă *steauă*, grupa *uă* nu căzuse; deci de unde s'ar fi putut afla pe atunci *a* făcut din *eauă* prin căderea lui *uă* și alte multe prefaceri a le lui *ea*? *Uă* din *eauă* a căzut o dată cu *uă* din *steauă*, după aceea-și lege. Trebuie deci de cătat altă explicație mai potrivită pentru acest ciudat *a*. Părerea lui Lambrior cît și a D-lui Filipidi iese greșită. Ieu tot țin la părerea mea, aproape cum am arătat-o în gramatică. Anume din *ellam* se va fi făcut prin $e=a$, și $am=ă...$, *allă* cu accent pe *ă*, apoi s'a întrebuintat această formă cu accent schimbat *allă*, în sfârșit *auă*, *a*, acest *a* iese cel din expresiile muntenești etc. *a bună* în loc de *cea bună*. Acest *auă* a putut să se lipească în urma substantivelor și din *capră+auă* prin căderea lui *uă* să ajungem la *capr'a* tot astfel din *steaua+auă*, *steaua*. S'ar putea închipui o cale mai scurtă acel *auă* s'ar fi rupt în două bucăți: *a* și *uă*, după cum s'a rupt și *eauă* în; *ea* și *uă=o* (*o vād*), dar *auă* trebuie să fie presupusă. Din *ea* prin fazele presupuse de Dl. Filipidi nu putem scoate articolul.—Drept că pentru a explica pre *a* după cum am arătat mai sus, trebuie să presupunem întâi *ellam* apoi *allă* (cu acc. pe *ă*) după aceasta o schimbare de accent *allă*, *auă*, *a* (ori prin căderea lui *uă* ori prin ruperea lui *auă* în *a* și *uă*); dar nu călcăm legi fonetice și tot o dată ținem samă și de vechimea relativă a schimbărilor, lucru ce Dl. Filipidi nu face.

În treacăt trebuie să amintesc greșala ce face Dl. Filipidi admitînd că în *ai*, *al*, *ale*, înainte de genitive (și dative la Maced.) nu iese prepoziția *a* (ad). Dar pentru a intra aici în amănunte nu credem locul potrivit.

Așa dară din cercetarea dialectului istriean se capătă mare lumină asupra istoriei articolului românesc și tot așa iese și în foarte multe alte chestii. Până acuma toată

istoria limbii române s'a făcut numai din compărarea limbii de pe la noi cu cea din Macedonia; a venit și rîndul Istrienilor. Materialul adunat de d. Miklosich iese prețios, nu putem tăgădui; dar ce folos am fi scos din acest dialect dacă un Român, cunoscătorii de metoda științifică a limbisticii moderne și de limba română, ar fi fost trimis la fața locului să culeagă material? Ar fi fost de datoria celor de sus să trimeată acolo pe răposatul Lambrior: i-ar fi lungit viața și ar fi ajutat cercetarea trecutului nostru. Dar de prisos să mai cheltuim vremea în păreri de reu tîrzilnice, de ce să nu ne folosim mai bine de cele ce avem la îndămină?

JOAN NADEJDE

Origina familiei, proprietății private și a statului.

(urmare)

Fie-ce familie primitivă trebuia să se despărță în două cel mult după cîte-va generații. Gospodăria comună primitivă, care a durat fără excepție până tîrziu în treapta de mijloc a bărbariei, feliurită după împrejurări, dar neschimbată pentru un loc anumit, avea un maximum peste care nu putea trece comunitatea familială. Îndată ce închipuirea că între copii acelelea-și mame nu se cade să fie relații sexuale se ivi, s'a și arătat lucrînd la asemenea despărțiri de comunități vechi și la întemeiere de comunități nouă (aceste comunități nu coincideau numai de cît cu grupele familiale). Un șir (sau mai multe) de surori formau simburile unei grupe, frații lor de pe mamă simburile alteia. Așa sau cam așa se făcu din familia întemeiată pe înrudirea de sînge forma numită familia punalua. După obiceiul Havaienilor un număr de surori, de pe mamă ori mai îndepărtate (adecă vere întăiu, al doilea ori de grad mai despărtat) ierau femei comune ale mai multor bărbați, între carii înse nu puteau să fie frații lor; acești bărbați se numeau unul pe altul nu frați (căci putea și să nu fie frați), ci punalua, adecă tovarăși, prietenii de aproape. De asemenea un șir de frați de pe mamă ori mai îndepărtăți (veri) aveau un număr de femei, cari *nu le puteau*

fi surori, în comun: și aceste femei se numeau una pe alta punalua. Ieata forma clasică a unei forme de familie, care va suferi un șir de prefaceri, dar al cărei caracter de căpetenie ieră: comunitate reciprocă între un număr de bărbați și de femei, din care comunitate ierau înse scoși frații femeilor (mai întâi frații uterini apoi și verii) și surorile bărbaților!

Această formă de familie ne dă tocmai gradele de înrudire ce aflăm în sistemul de înrudire de la Indieni din America. Copiii surorilor mamei mele îi sînt de asemenea și iei copii, de asemenea și copii fratelui tatălui meu îi sînt și lui copii, și toți îmi sînt mie frați și surori; dar copii fraților mamei mele îi sînt nepoți și nepoate, copiii surorilor tatălui meu îi sînt lui nepoți și nepoate, și cu toții îmi sînt mie veri și vere. Căci în timp ce bărbații surorilor mamei mele îi sînt bărbați și iei, și de asemenea femeile fraților tatălui meu îi sînt și lui femei—legal, dacă nu în faptă—oprirea relațiilor între frați și surori a deosebit pe copii (cari pînă atuncia se priveau ca frați și surori fără deosebire) în două clase: unii rămîn acuma ca și mai înaintea frați și surori, ceilalți, pe de o parte copii fraților și pe de alta ai surorilor, nu mai pot fi frați și surori, nu mai pot avea tată și mamă comuni, nici măcar numai mamă ori numai tată comun, și de aceea se arată pentru înțaiia-și dată clasa nepoților și nepoatelor, al verilor și verelor, clasă care n'avea nici un înțeles în formele mai vechi ale familiei. Sistemul de înrudire al Indienilor Americani, care s'ar părea nebu-nesc pentru o formă de familie întemeiată pe însoțire între un singur bărbat și o singură femeie, se explică prin familia punalua pînă în amănunțimea cele mai neînsemnate fără nici o silă, cu desăvîrșire rațional și firește. Ori pe unde a fost ori ieste acest sistem de înrudire, trebuie să fi fost mai demult și familia punalua.

Ne vine a crede că această formă de familie n'am fi aflat'o numai în Havai, dacă misionarii plini de evlavie, în tocmai ca și cei spanioli în America, ar fi putut pricepe că aceste relații sexuale necreștinești ierau altă ce-vă de cît niște curate „fără de legi.“* Vorbele lui Cesar despre Briți (cari ierau atunci pe treaptă de mijloc a bărbăriei) se explică mai nemerit de cît ori cum alt-feliu prin familia punalua, în adevăr Cesar zice: „asociindu-se cîte zece ori cîte doi-spre-zece

*) Urmele de relații sexuale ne oprite de felii aflate de Bachofen se pot mai bine explica prin familia punalua. „Bachofen găsește aceste căsătorii punalua „nelegiuite,“ dar negreșit că nu om din acea perioadă ar privi cele mai multe din căsătoriile de acuma între veri de aproape ori de departe de pe tătă ori de pe mama drept incestuoase, și anume ca fiind căsătorii între frați și surori (de aproape ori de departe).“ (Marx)

au femeii în comun, și se asociază mai ales frații cu frații și părinții cu copiii.“ La barbari n'are o femeie cîte 10—12 fii, destul de în vrîstă, pentru a putea ținea femeii în comun, dar sistemul de înrudire de la Americani, rămasă din familia punalua, dă mulți frați, căci toți verii de aproape și de departe ai unui bărbat sînt socotiți drept frați. Că „părinți și copii“ făceau parte din aceeași grupă familială, poate fi o greșală a lui Cesar; deși după acest sistem nu-i lucru cu neputință ca tata și fiul ori mama și fata să facă parte din aceeași grupă familială, ei oprită cu desăvîrșire ieste ființarea tatălui și fetei ori mamei și a fiului în grupa celor ce pot avea relații sexuale. Această formă de familie explică mai ușor de cît alte presupuneri povestirile lui Herodot și ale altor scriitori despre femeile comune de la unele popoare selbetece ori barbare. Familie punalua trebuie să fie și cea ce Watson și Kaye (The People of India) descrie la Tikuri în Audh (la miez de noapte de Gange). „Trăesc în comun (adecă în privința sexuală) aproape fără nici o deosebire, în comunități mari, și cînd se zice că un bărbat ieste căsătorit cu o femeie, legătura ieste numai cu numele.“

De a dreptul din familia punalua a ieșit în cele mai multe cazuri instituția *gintei*. În adevăr ar fi putut ieși din sistemul de clase de la Anstralieni; Anstralienii au gînti, dar nu au ajuns încă la familia punalua. Organizarea lor stă totuși prea izolată și nu avem de ce ținea samă de dînsă.

În toate formele familiei în grupe, nu se știe bine, care-i tatăl unui copil, se știe înse care-i mama. Deși femeia numește pe toți copiii celorlalte femei din grupă tot fii și fiice și are față cu dînsii datorii de mamă, totuși își poate deosebi copiii iei adevărați de ceilalți. Ieste limpede prin urmare, că până cînd ieste în viață familia în grupe, se poate ținea samă numai de spița neamului *de pe mamă*. Așa și ieste la toate popoarele selbetece și la cele de pe treapta de jos a bărbăriei; Bachofen a descoperit și acest lucru și acesta ie al doilea merit mare al lui. Iel numește această tinere în samă a spiței neamului numai după mamă, matriarcat; păstrez acest nume pentru ușurința. Ieste greșit înse; căci pe această treaptă a societății nu-i încă vorbă de drept în înțeles juridic.

Să luăm acuma din familia punalua una din grupele ce am dat ca model, fie șirul de surori (drepte, adecă de pe mamă, ori mai îndepărtate, adecă născute de surori adevărate), împreună cu copiii lor și ai fraților lor (frați din aceeași mamă cu dînselle ori din surori drepte) cari frați după presupunerea noastră nu le pot fi bărbați, și vom avea tocmai pe acele persoane cari mai tîrziu vor face parte din aceeași gîntă, în forma iei primitivă. Toți sînt urmași ai unei mame comune; în năuntrul acestei grupe femeile

din aceeași generație sînt între dînsule surori. Bărbații acestor surori, nu pot sa le fie tot o dată și frați, adecă nu pot să fie urmașii aceleeași mame comune, sau alt-feliu zicînd nu mai fac parte din aceeași gîntă cu femeile; copiii făcuți cu dînsii rămîn înse în gînta femeilor, căci numai înrudirea de mamă ieste sigură și hotărîtoare. Îndata ce s'a statornicit oprirea relațiilor sexuale între rudele de pe mamă, fie și îndepărtate, grupa amintită se preface în gîntă, adecă se alcătuește un cerc mai tare de rude de sînge, după mame, între carile căsătoria ieste propită, și care se leagă din ce în ce mai tare prin instituții sociale și religioase și se deosebește de celelalte gînti din același trib. Despre acestea mai pe urmă pe larg. Dară dacă aflăm că gînta s'a desvoltat din familia punalua, lucru nu numai de neînăturat dar chiar înțeles de la sine, sîntem nevoiți să admitem că familia aceea a existat la toate popoarele barbare și la popoarele civilizate.

3. *Familia — împărechere.* O împărechere, pentru timp mai scurt, avea loc și în familia punalua ori chiar și mai înainte; bărbatul avea o femeie de căpetenie (de abia putem zice o femeie mai iubită) pri'ntre celelalte femei și de asemenea femeia avea un bărbat de căpetenie între ceialalți bărbați ce-i mai avea. Această împrejurare n'a lucrat puțin la încurcarea misiunilor și i-a făcut pe unii să iee familia punalua drept o comunitate neregulată de femei, iar pe alții drept un adulteriu caprițios. Asemenea împărechere trebuia înse să se întărească din ce în ce, cu cît se desvolta mai tare gînta și cu cît se făcea mai numeroasă clasa fraților și a surorilor, între cari nu iera îngăduită căsătoria.

Oprirea căsătoriei s'a întins cu timpul și mai departe. Așa aflăm că la Irocheji și la cei mai mulți Indieni de pe treapta de jos a barbariei ieste oprită căsătoria între toate rudele de sînge, numărare după sistemul lor, și aceste rude sînt de mai multe sute de feliuri. Din pricina înmulțirii piedecilor pentru căsătorie, începe a fi din ce în ce mai cu neputință căsătorie între mai mulți inși (adecă formarea unei familii-grupă) familia păreche le înlocui. În această perioadă trăește un bărbat cu o femeie, dar așa în cît poliginia și la întimplare necredința rămîne dreptul bărbatului, deși din pricini economice multe femei rar își iea; pe de altă parte de la femeie se cere pe timpul căsătoriei credință și dacă greșește pedeapsa îi ieste foarte aspră și crudă. Legătura căsătoriei o pot rumpe înse amîndoi foarte ușor și copii sînt acuma ca și mai de de mult ai mamei.

Selecțiunea naturală lucrează și în propirea căsătoriei între rudele de sînge. Morgan zice: „Căsătoriile între gînti neînrudite prin sînge dau naștere unei rase mai puternice, trupește și sufle-

tește; două triburi propășitoare se amestecă, ereerii și crabiile copiilor produși se desvoltă, crece până ce cuprind însușiriie amindurora. Triburile organizate în gintă trebuie să întrecă pe celelalte în această privință ori să le facă, să iee și acelea pildă.

Desvoltarea familiei în istoria primitivă constă în îngustarea neîncetată a cerului ce cuprindea pe cei ce puteau avea între dînșii relații sexuale și care cere di'ntru'nțaiū cuprindea tot tribul. Propindu-se di'ntru'nțaiū relațiile între copiii aceleea-și mame și apoi între rude din ce în ce mai de departe, au ajuns în sfirșit la familia păreche și mai înainte nu mai putea duce evoluția căci nu mai remănea de cît oprirea însă-și a căsătoriei. Chiar din cele spuse pană aice urmează, cît de puțin rol a avut iubirea sexuală individuală în întemeierea căsătoriei între o singură păreche. Încă mai mult dovedește acela-și lucru practica tutnror popoarelor ce stau pe această treaptă. Pe cînd în formele mai vechi de familie bărbații nu aveau grijă că le vorlipsi femeii, căci din potrivă ierau prea multe; acuma încep femeile a fi mai rari și mai căutate. De aceea începe furatul și cumpăratul femeilor odată cu familia-păreche — *simptomă*, dar nu altă mult, a unei schimbări mult mai adînci. Pe aceste simptome, nemică alta de cît metode de a-și căpată femeii, le-a prefăcut pedantul scoțian Mac Lennan în clase de familii „căsătorie prin ripire“ și „căsătorie prin cumpărare“ de femeii. Afară de acestea alcătuirea unei căsătorii, la Indianii din America și aiurea (la popoare aflătoare pe aceea-și treaptă) nu privește pe viitorii soți pre cari adesea nici nu-i întreabă cine-va, ci pe mame. Adesea logodesc un băiet cu o fată cu totul necunoscută și nici nu le spun nemică despre învoeala urmată, pană ce nu vine timpul căsătoriei. Înainte de nuntă mirele face daruri rudelor miresei (adecă rudelor de pe mama, membrilor gînteii iei) și aceste daruri se socot ca prețul fetei. Căsătorie se poate desface după voiea fie-cărui soț: totu-și la multe triburi, de pildă la Irocheji, s'a format cu încetul o opinie publică împotriva despărțeniei; dacă se întîmplă certe mijloesc rudele aminduror soților, și numai, dacă nu folosește amestecul, se face despărțirea, copiii rămîn femeii, apoi fie-care are voie să se căsătorească ieară-și.

Familia-păreche, prea slabă prin sine însă-și, prea nestatornică, pentru a face trebuitoare ori de dorit măcar gospodărie deosebită, nu strică gospodăriea comună moștenită din trecut. Din asemenea gospodărie comunista urmează înse că femeile sînt stăpîne în casă, de asemenea ținerea în samă a înrudirei numai de pe mama din pricină că nu-i sigură cea de pe tată, aduce cu sine mare cinste cătră femeii, adecă cătră mame. Una di'ntrre cele mai absurde inchipuiri ale veacului al XVIII-lea, păstrată pană acuma, ieste că femeia a fost la începutul societății roaba barbatului. Fe-

meca ieste la toți selbatecii și la toți barbarii de pe treapta de jos ori de mijloc, în parte chiar și de pe cea de sus, nu numai slobodă ci și foarte respectată. Cum ieste chiar în timpul căsătoriei-păreche ne poate dovedi Arthur Wright fost misionariu vreme îndelungată la Irochejii Seneca: „Cît privește familiile lor în vremea cînd locueau încă în case lungi (adecă pe cînd mai multe familii țineau gospodărie în comun);... domnea acolo tot-deauna un clan, (o gintă), așa că femeile își luau bărbați din alte clanuri (gintî);.. De regula femeile ierau stăpîne în casă; merindenile ierau comune; dar vai de nenorocitul bărbat ori ibovnic, dacă iera prea leneș ori prea neghibaciū și nu putea să aducă partea sa la provizia comună. Să fi avut ori cît de mare avere personală în casă, la fie-care clipă putea primi poroncă să-și iea catrafusele și să se ducă. Și nu se putea împotrivi: nu mai iera de trăit în casă, nu-i mai rămănea de cît să se întoarcă la clanu-i ori, cum se întîmplă mai des, să caute altă căsătorie în alt clan. Femeile aveau cea mai mare putere în clan și chiar pretutindenea. Nu le iera mare lucru să dea din slujbă un cap și să-l facă războinic de rînd.” Gospodăria comunistă, în care toate sau mai toate femeile faceau parte din aceea-și gintă, ierar barbarii din mai multe gintî deosebite, au pricinuit puterea de atunci a femeilor. Această descoperire se datorește tot lui Bachofen.—Aduug că spusele călătorilor și misionarilor despre încărcarea femeilor cu prea multe și prea grele munci la selbatecii și la barbari nu stau de felin împotriva celor zise de noi. Impărțirea muncii între cele două sexuri ieste pricinuită de cu totul alte împregiurări de cît starea femeii în societate. Popoare, la cari femeile muncesc mult mai greu de cît se cade după părerile noastre, au pentru femei mult mai mare respect de cît Europeii noștri. Dama din perioda civilizației, încunjurată de curteniri și scutită de ori ce muncă, stă mult mai pe jos de cît femeia care muncеște atît de greu la selbatecii și la barbari, acea femeie ieste în poporul iei adevărată damă (lady, frowa, Frau=stăpîna) nu numai cu numele.

Cercetări mai adîncite trebuie să hotărască dacă familia punalua a fost pretutindenea în America înlocuită prin căsătorie-păreche, remașiți de familia punalua ar trebui căutate la popoarele americane ce se află încă și acuma pe treapta de sus a selbătăciei. Ori cum toate urmele n'au pierit. Cel puțin la patru-zeci de triburi americane, bărbatul care a luat pe sora cea mai mare are drept de a lua și pe celelalte, cînd ajung în vîrsta de a fi maritate: remașiță neîndoielnică din comunitatea de bărbați pentru toate surorile. Baneroft povestește despre Californieni (aflători pe treapta de sus a selbătăciei), că au niște serbători la cari se adună la un loc mai multe triburi cu scop de a trăi un timp în promi-

seuitate sexuală. Vadit iese că triburile pomenite sînt gîni, cari păstrează prin aceste serbări amintire întunecată despre timpul cînd toate femeile unei gîni ierau în comun femeile bărbaților din alte gîni și vice-versa. Ast-feliu de urme sînt cunoscute în deajuns din lumea veche, precum prostituirea fetelor feniciene în templu la serbătorile zeiței Astaroth; chiar și dreptul seniorilor la noaptea di'ntăiu a miresele (drept pe care în zadar se cercă al tăgădui unii) iese o remășiță din familia punalua moștenită prin gînta celtică.

Familia pareche se alcătui la granița între selbătăcie și barbărie, mai ades chiar pe treapta de sus a selbătăciei, ici colo pe treapta întăia a barbăriei. Această familie iese caracteristică pentru barbărie, după cum familia-grupă iese pentru selbătăcie și monogamia pentru civilizație. Pentru prefacerea familiei pareche în monogamie puternica au trebuit alte pricini de cît cele ce am văzut până acuma lucrînd. Grupa familială adusă la cea de pe urmă unitate, la moleculă: cuprindea un bărbat și o femeie. Selectiea naturală își împlinise lucrarea tot îngustînd cereul familiei; în această parte nu mai avea de lucru. Dacă nu s'ar fi arătat alte îmboldiri nouă, sociale, nu ar fi fost cum să ieasă din familia pareche, altă formă de familie. Dar îmboldirile nu lipsira.

Parăsim America, pămîntul clasic al familiei pareche. Nu avem nici o dovadă, nici un semn că în America se va fi dezvoltat unde-va monogamia înainte de cucerirea europeană. Alt-feliu iese în lumea veche.

Aice se descoperise prin îmblînzirea dobitoacelor și prin creșterea turmelor un izvor de bogăție neînchipuit mai înainte și se născuseră relații sociale nouă. Până pe treapta de jos a barbăriei averea nemîșcătoare stătuse numai în case, straie, podoabe și unelte pentru agonisit și pregătit hrana: luntri, armé, oale, vase, etc. Hrana trebuia agonisită zi cu zi. Acuma înse, turmele de cai, cămile, măgări, vite albe, oi, capre și porci făcuseră pe popoarele de păstori.—Arii în Pengiab și în părțile Gangelui precum și în stepele Oxului și Iaxartului pe atunci mult mai bogate în apă și pe Semiți de lingă Eufirat și Tigru—în stare să poată avea hrană bună—lapte și carne—din bielșug cu foarte puțină muncă. Toate ceelalte chipuri de agonisit hrană își pierdură însemnătatea; vînațoarea, din vechime o nevoie, ajunsese un lux, o petrecere.

A cui ieră înse această bogăție nouă? Firește de la început a gîntei. Dar de demult se întemeiasă proprietate privată asupra turmelor. Ie greu de spus, dacă autoriul așa zisei cărți întăiu a lui Moise privea pe patriarhul Abraham ca proprietariu al turmelor în puterea unui drept personal ori mai degrabă îl socotea stăpîn peste turme pentru că ieră capul gîntei. De bună samă înse nu

trebuie să ni-l închipuim ca proprietariu în înțelesul de azi al cuvântului. Tot așa de sigur iese că la începutul istoriei găsim turmele pretutindene în proprietatea privată a capilor de familie, întocmai ca și lucrurile de metal, podoabele și în sfârșit turmele cuvântătoare—robii.

Căci se aflase și robiea. Barbarului de pe treapta de jos îi ieră nefolositoriu robul. De aceea Indianul din America se poartă cu cei prinși în război cu totul alt-feliu de cât popoarele mai înaintate în evoluție. Pe bărbați îi omorau ori îi primeau ca frați în trib; pe femei le luau în însoțire ori le primeau în trib, ca și pe bărbați, cu copii cu totul. Munca omenească pe această treaptă de cultură dă foarte puțin sporii peste cele trebuitoare vieții. După născocirea creșterii vitelor, lucrării metalelor, țesătoriei, lucrării pământului, fu alt-feliu. Femeile căpătară valoare și începură a fi cumpărate, tot astfeliu și robii, mai ales după ce turmele fură proprietate individuală nesupusă îndoielei. Familia nu creștea așa de iute ca turmele. Trebueau oameni mulți ca să le păzască; la asemenea treabă, se putea ușor pune dușmanul prins în război, care pe lângă altele se înmulțea ca și dobitoacele.

Asemenea bogății, îndată ce au trecut în proprietate privată și s'au înmulțit, dadură o lovitură strașnică societății întemeiate pe căsătoria păreche și pe gintă. Căsătoria păreche adusesse un element nou în familie. Alături cu mamă puse pe tată, atuncea de bună samă mai sigur de cât mulți de acuma. După împărțeala muncii în familia de atunci, bărbatul trebuia să agonisască hrana și mijloacele de muncă trebuitoare pentru acest sfârșit; deci și proprietatea asupra acestora ieră a lui; la întimplare de despărțenie le luă cu sine, femeia rămănea cu uneltele casnice. După deprinderile societății de atunci bărbatul ieră stăpîn pe mijloacele cele nouă de muncă și de hrană, pe robi și pe turme. Tot după obiceiul de atunci copiii nu puteau moșteni ce-vă de la tată, căci în această privință ieră cum urmează.

După matriarcat, deci cât s'a ținut samă numai de înnemurirea de pe mamă, și după felii primitiv de moștenire averea mortului venea în mâna gientililor, averea rămănea în gintă. Din pricina neînsemnătății lucrurilor lăuate de mort se poate să le fi moștenit rudele cele mai de aproape, adecă agnații de pe mamă. Copii bărbatului mort nu ierău ai gintei lui, ci a gintei din care le făcea partea mama; ei moșteneau dintru'ntăiu împreună cu ceilalți agnați ai mamei; dar de la tată nu puteau moșteni nimic, ne făcînd parte din ginta lui și averea neputînd ieși din gintă. La moartea unui stăpîn bogat în turme, averea toată trebuia să treacă la frații și surorile lui și la copii surorilor, ori la urmașii surorilor mamei lui. Copii bogatului rămăneau înse desmoșteniți.

Deci cu eît se înmulțeau averile, cu atita căpătâ bărbatul ma multă însemnătate în familie de cît femeea, și se iscă îmboldirea de a se folosi de această însemnătate mai mare pentru a schimba feliul moștenirii în folosul copiilor. Dar nu se putea, pe cît timp se ținea în samă numai înrudirea de pe mamă. Acest sistem trebuia deci răsturnat și fu răsturnat. Lucrul ieră așa de greu, cum ne pare a-zî. Căci revoluția aceasta—una din cele mai însemnate din cîte a avut omenirea—nu trebuia să atingă nici un membru din ginta. Toți puteau rămănea ca și mai înainte, cum fuseseră. Ieră de ajuns să hotărască pentru viitoriū că urmașii bărbaților rămîn în ginta acestora, ieră ai femeilor vor trece în ginta taților. Prin această hotărîre se înlocui origina de pe tată și moștenirea putea și trebuia să treacă de la tată la copii. Cum și cînd s'a întîmplat această revoluție la popoarele civilizate nu știm. Negreșit a avut loc în timpuri preistorice. Că s'a întîmplat înse, ieste dovedit mai mult de cît cu siguranță prin urmele numeroase de matriarcat, culese mai cu samă de Bachofen, și cît de ușor se întîmplă vedem la multe triburi Indiene la cari a avut loc curînd ori are acuma loc sub înriurirea parte a bogăției și a schimbării feliului de traiu (strămutare din păduri în șesuri), parte a civilizației și a misiunilor. Di'ntre cele opt triburi Misuri, la sese aflăm filiațiunea și moștenirea de pe barbați și numai la două filiațiunea și moștenirea de pe femei. La Șavni, Miami și Delawari ieste obiceiū de a strămuta copii în ginta tatălui lor dîndu-le nume obișnuite în aceea gintă, cu scop de a-i face să moștenească de la tată: „Cazuistica înăscută oamenilor, schimbă lucrurile, neschimbînd numele! Găsește mijloace pentru a strică tradiția făcîndu-se că o respectă, dacă vre un interes dă îmboldire îndestul de tare!“ (Marx) Ast-feliū se iscă o încureală fără leac, care putea fi înlăturată, și în parte a și fost înlăturată numai prin trecerea la filiațiunea de pe tată. „Așa și ieste trecerea cea mai firească.“ (Marx)

FR. ENGELS

traducere de JOAN NADEJDE

Despre hipnotism (zis și somn magnetic)

Psihologia întemeiată pe observațiuni a dat și va da la iveală lucruri neașteptate. Psihologia veche se întemeea pe o metafizică greoaie, ieră această modernă se sprijină pe fapte și experienți; cercetează actele psihice

la animale, la selbateci, la copii, la oameni normali și ne-normali, cum sînt nebunii, etc. Un nou metod de cercetare iese somnambulismul și hipnotismul, cu aceste două se pot face adevărate desecări ale spiritului omenesc. Tocmai despre acest fenomen vorbim în articolul de față.

Hipnotismul ie o stare psihică foarte asemănătoare cu a somnambulilor, deosebire că cea di'ntăi se poate provoca ori cui prin anumite procedări, iar pe a doua o au unii oameni din fire. În aceeață stare nervoasă omul ie cu totul în stăpînirea hipnotizatoriului și face ori ce-i zice acesta și deșteptîndu-se nu-și aminteste nemic din cele săvîrșite.

Orî cine poate fi hipnotizat, dacă voeste. Cu sila nu se poate adormi pe acei cari n'au fost nici o dată hipnotizați. Sînt mai multe chipuri de a hipnotiza :

Punem pe cel ce voeste a fi hipnotizat să privească fix un punct strălucitoriū; chipul cel mai obișnuit iese de a pune pe cel ce voeste a se hipnotiza să privească țintă în ochi pe hipnotizatoriū, sau de a-i face niște semne cu mîna pe di'naintea ochilor. Cine a fost o dată hipnotizat, nu mai iese stăpîn pe sine: poate fi pus în această stare ori cînd și de cătră ori-cine. Pentru a trezi pe hipnotizat ie de ajuns să sufle asupra lui ori să i zică trezește-te, bine înțeles, cel ce l'a hipnotizat.

Toate actele săvîrșite în starea de hipnotizare nu și le aminteste cine-va de loc în starea normală, afară dacă i se poroncește anume ca să și le amintească; în stare hipnotică înse își poate aminti de toate actele săvîrșite în starea normală, dacă hipnotizatoriul vine de i le trezește prin întrebări. În asemenea stare memoria ie adesea mai vie, un exemplu, D-ra A. E. Nu putea adesa să-și amintească bucatele ce mîncase cu o zi mai înainte, pe cînd hipnotizată povestea cu ușurință de toate bucatele ce mîncase spuind o mulțime de amănunțimi. (ex. de la *Baumis*)

Înainte de a arată experiențele mai însemnate ce s'au făcut cu hipnotismul, să arătăm pe scurt cum explică *Taine* aceste fenomene nervoase.

„Senzațiile sînt pricinuite de lumea exterioară prin mijlocirea nervilor, de ex: un cîne ce se află înaintea noastră, pune nervul optic într'o mișcare specială, această mișcare iese trimisă crierului și ne formează senzațiunea de cîne, această senzație o dată formată nu se pierde așa de ușor și poate fi reînviată chiar în lipsa cînelui; în acest caz avem o imagină, care se deosebește de senzația primă prin aceea că cea di'ntăiu a fost pricinuită în crieri de cătră nervi pe cînd imagina poate fi reînviată numai chiar prin gîndire, prin auzirea numelui de cîne ori chiar așa de la sine. Cînd se produce imagina cînelui, tendința ar fi să ne facem înaintea ochilor chiar chipul cînelui, să vedem un cîne avidoma, măcar că nu iese, adecă să avem o halucinație; ceea ce în starea normală nu se întîmplă, căci toate celelalte senzații ale momentului vin în ajutoriu și controlează această imagină.

„Alătura cu senzațiile propriu zise, de felul lor trecătoare, atîrnînd de zguduirea nervului, mai tot-deauna neputînd a se naște fără pricină din afară și așezate în centrele senzitive, mai iese în noi încă o altă serie de evenimente foarte asemănătoare, din firea lor trainice și rămîind după zguduirea nervului, putînd renaște fără de vre-o pricină din afară și așezate în emisferele crierului. Pe acestea le-am numit imagini. — Iată a doua grupă de senzații așa de asemănătoare cu cele di'ntăiu în cît le putem numi senzații reînviete și cari repetă pe cele di'ntăiu după cum o copie repetă un original sau după cum ecul repetă sunetul. Ca atari ieie au proprietățile celor di'ntăiu, le înlocuesc în lipsă, și făcînd aceea-și slujbă, trebuie să dea naștere la aceea-și lucrare a minței. Cu cît acestea (imaginile) sînt mai desăvârșite, adecă puternice și precise, cu atîta lucrarea ce atîta ie mai aproape de halucinație. Inchipue-ți un lucru pe care îl cunoști bine, de ex: un pîrau între plopî și să, cii.

„Dacă închipuirea ți-i limpede, dacă liniștit lîngă foc te vei lăsa absorbit în această reverie, vei vedea îndată suprafața strălucitoare a apei, ca o morea, frunzele galbii

orî cenuşii pe care apa le duce la vale, . . . umbra rece a celor două şiruri de copaci; mai că auzi şopotul vesnic al vîrvurilor înalte şi zuzuitul apei ce se loveşte de maluri. Ţi s'au trezit bucăţi de verde, de albastru, de lumină şi întuneric; Ţi-au venit în minte nişte remăsiţi de sunete, toate nedesăvîrşite dar cari au supravieţuit senzaţiei primitive şi au acela-şi efect ca şi dînsa: halucinaţia s'a făcut pe jumătate.

„Să înlăturăm piedecile cari o opresc de a se face. Să luăm imaginile cari ne vin în momentul cînd se sfîrşeşte vegherea şi începe somnul. În acest timp imaginile se fac cu atîta mai clare cu cît senzaţiile prezente sînt mai slabe şi mai vage; după cît-va timp ne parecă auzim sunete adevărate, că vedem forme avidoma, în sfîrşit că gustăm, mirosim, şi pipăim. Din iele urmează numai de cît tablouri, feliul lor ne face să ni se pară înaintea noastră cutare sau cutare lucru, de ex: o carte deschisă tipărită cu litere mici şi pe care o cetim greu, un tablou, un leu, o mulţime de peizaje şi de persoane. Cînd sîntem adormiţi bine, halucinaţia, fiind cît se poate de mare, se numeşte vis.— Dacă somnul în loc să fie firesc îe nefiresc, halucinaţia îe şi mai vădită, ca 'n hipnotism şi somnambulism. În această stare în care putem pune după voie pe mulţi, omul crede uşor în ideile ce i se sugerează, şi i se pot sugera în două chipuri.

„Întăiul mijloc ieste de a-l pune într'o stare, atitudine, care să corespundă la cutare sentiment, care să fie începutul cutărei acţiunii, care să arăte fiinţa cutărui lucru; după ce l'am pus în această atitudine, de odată are sentimentul, face acţiunea, crede că obiectul i e de faţă.—De-î dai capul puţin pe spate şi-î îndrepti spinarea, de îndată are aierul mîndriei cele mai desăvîrşite şi figura sa mărturiseşte că îe stăpînit de aceasta. În acest moment, pleacă-î capul, îndoae-î încet trupul şi picioarele şi umilînţa cea mai desăvîrşită urmează mîndriei. Întinde-î puţin colţurile gurei şi se face vesel, încreţeşte-î o leacă sprincelele şi îndată îe măhnit şi posomorît; cite odată la trezire

mărturisește simțirile ce avuse mai înainte. Nu numai emoțiuni pot fi sugerate, zice Carpenter, dar chiar idei hotărâte pot fi scate în acest chip. Dacă îndoi cui-va degetele și-î întinzi minle parcă ar da un pumn, îi sugerezi ideea de a bocsă, hipnotizatul începe a lovi.

„Al doilea mijloc reușește câte o dată chiar cu somnambulii. Așa se istorisește de o fată care îmblă la școală și noaptea vorbea, ieră somnambulă; dacă o întreba, istorisea tot ce știea despre dînsa și despre tovarășele ie; tot asemenea spunea despre un ofiteriu care făcea în somn scene întregi, se bătea în duel cu tovarășii etc. bine înțeles dacă îl întoteau adecă îi sugerau, toate acestea cînd începea a vorbi de la sine prin somn. La trezire nu știea nimic, ci numai se tînguea că-î obosit.

„Somnambulismul artificial pune spiritul într'o stare asemănătoare. Spui unui hipnotizat că iești leu, te prefaci puțin că mergi în patru labe și că mugești. Magnetizatul arată spaimă, groază și toată îmfașoșarea lui arată că ie incredințat de aceasta. Cînd o persoană ie hipnotizată, zice Dr. Tucke, o poți face adesea să creadă prin sugerațiune că vede o persoană ce nu ie față... De asemenea o poți incredința că aude cîntidu-se di'ntr'un instrument anumit o bucată muzicală, fără ca să fie cel mai mic sunet. Vorba trezește în hipnotizat imaginile unor senzați vizuale ori auditive, și lucrarea minței ie tocmăi aceea care ar fi fost, dacă senzațiile ar fi venit prin mijlocu nervilor.

„Tot aceleași iluzii se întimplă cînd imagina sugerată iește a senzației tactului. C. D. fiind hipnotizat l'au făcut să creadă că ie acoperit de albine. Îndată a crezut a această sugerațiune. Arată semne de durere, scutură capul se freacă pe obraz și se dezbracă de haină să sescuture de albine. Avea halucinație de senzibilitate generală.

„În aceste exemple lipsesc condițiunile fizice și morale cari de obicei împiedecă halucinația. În sfîrșu nervii centrali de simțire sînt amortiți; toată partea sistemului nervos prin care comunicăm cu lumea din afară

nu lucrează sau lucrează mai puțin. În sfârșit nu mai avem senzații proprii zise sau acele pe cari le avem sînt grozav de tocite, ori cum, pentru noi sînt nule. Aceste senzații încetează și în somnul firesc; în vis rămîn numai acele cari se potrivesc cu visul; somnambulii și hipnoticii n'au alte senzații de cît pe cele numite musculare sau pe ale sunetului rostit de hipnotizatori. În acest chip senzațiile pierd de istov ori numai în parte controlul ce au în starea normală. În limba fiziologică s'ar zice: echilibrul care domnește în timpul vegherei între nervi și centrele senzitive de o parte și emisfere de altă parte, iese rupt în folosul emisferilor; acestea încrează singure și sînt stăpîne. În limba psihologică am zice: balanțarea care domnește în timpul vegherei între senzații și imagini iese stricată în folosul imaginilor; acestea capătă o desvălire întregă, se fac tari, limpezi, ajung se dea judecăți hotărîtoare, pricinuesc aceea-și lucrare intelectuală ca și senzațiile și prin urmare dau halucinații.

Am văzut că sugerațiunile se pot da prin atitudine și prin vorbire, vom da aici cîte-va exemple curioase de sugerare prin vorbă, luate di'ntr'un articol al Doctorului Baunis din „Revue philosophique.”

Se sugerează D-rei A. E. că îndată ce se va trezi va vedea pe D-l. X (care iera acolo) cu nas de argint, lung de zece degete și că are să-î pară foarte caraghioz. Trezită, începe a rîde.—Ce ieste? Vezi ce nas!—Nu ie ade-vărat și-am făcut numai o sugestiune. Dar ieu îl văd!—N'ai să-l mai vezi, am să-ți ieu sugestiunea.—Și i-o iewa numai prin zicerea: privește Dl. X. nu mai are nas de argint, ie ca toată lumea.—Îndată o întrebă dacă își amintește să fi văzut pe Dl. X. cu nas de argint. Zise că nu, ba că tocmăi l'a văzut cu nas cum se cuvine. Va se zică, i s'a sugerat o halucinație numai prin vorbă, a avut'o și a pierdut'o din minte îndată. Nu numai halucinațiile se uită, dar chiar și faptele săvârșite. Se sugerează D-nei H. că trezindu-se se sărute pe o fată ce ședea într'un

ungheriū, îndată ce s'a trezit se ridică, merge de sărută fata și vine la loc. Întrebînd'o ce a făcut, zice că nemică.

La întăile hipnotizării halucinațiile sugerate sînt mai slabe nu sînt destul de lămurite. Se sugerează D-lui H că trezindu-se va vedea în colțul odăiei un vlădică. După ce îl trezi, fiind-că nu se uită spre colț, îi zise: Privește colò în ungheriū. Iel se uită și parcă vedea ce-va, dar nu bine.—Ce vezi? Nu știu, cine-vă.—Cine? Nu știu. Și tot se uită cu mirare. Cum ie îmbrăcat? Are haine aurite.—Ce ie? Are mitră. Aa! Ie vlădică.

Va să zică a fost nevoe de vorbă ca să-l cam pue pe drumul halucinației; dar la urmă tot a avut'o destul de limpede.

D-ra A. E. n'a fost cîte-va zile hipnotizată, vorbește cu Dr. experimentatoriū, ie trează, de o dată Dr. îi zice închizindu-i mîna n'ai s'o poți deschide; și în adevăr nu poate. După cît-va timp îi zice: „acuma ai să poți;“ și în adevăr o deschide. Va să zică o paralizie, pricinuită numai prin zicere la o persoană nehipnotizată, dar pe care fiind că o hipnotizase de multe ori, o singură privire ori o singură vorbă o aruncă într'o stare aproape hipnotică. D-ra A. E. ie trează, îi zice să-și frece mînele.—Nu le poți opri?—Vra să le oprească, dar nu poate. O întrebă —Iești treaza? De sigur.—Ne vezi pe toți? Da.—Vezi că întorni mînele? Da, oprește-mă.—Ai să-ți aduci aminte mai pe urmă? Da.—Îi oprește mînele.—Îți aduci aminte de ce făceai mai înainte? De ce?—Că-ți frecai mînele? Nu.—Toate acestea și le amintește în somnul hipnotic.

Se pot sugera lucruri și mai ciudate, de ex: să doarmă în fie-care ceas cîte cinci minute.

Am văzut că memoria ie mai vie în somnul hipnotic, nu poate înse fi crescută, întărită, de ex. Dr. Baunis a poroncit prin sugerațiune unor hipnotizate să tie minte cîte-va fețe ce le-a citit; dar n'a reușit.

Sugestiunile de timp sînt foarte curioase de ex: se sugerează că peste 13 zile va deschide cutare carte. În

tot timpul acesta ideea stă latentă, așa zicînd, terminul împlinindu-se, cel cărui i s'a făcut sugestiunea vine și o deschide ca din întîmplare.

Sugerîndu-se o idee, se naște de obicei și dorința care le în legătură cu acea idee; de ex: se sugerează uneia că trezindu-se va zice că-i iese dor de cireșe. Trezindu-se spune prietenei că îi iese dor de cireșe, ba chiar adoua zi se duce chiar și cumpără.

Dacă sugestiunile n'au nici o însemnătate și nu sînt contra principiilor persoanei căreia i-se sugerează, iese le ascultă fără să se împotrivescă și parcă așa i-ar fi placul; cînd înse sugestiunile făcute sînt protivnice ideilor și caracterului iese, atunci se poate întîmpla să arăte oare-cari împotriviri. D-ra A. E. le adormită numai curat prin vorba *dormi*, după aceasta îi zice.—Ascultă: cînd te vei trezi să mergi și să iese o linguriță de argint; fiind că-ți va fi teamă să nu o găsească la D-ta, vei pune-o în buzunariul prietenei D-tale.—Indată ce s'a trezit, a cam stat pe gînduri, a privit pe toți și cam șovăind (ca un om ce face ceva tîrît iese nu de voea sa), a mers în sala de mîncare și a luat o linguriță din bufet; cînd s'a întors iese roșie și emoționată. Văzind că partea a doua a sugestiunii nu se împlinește, o adoarme primblîndu-se cu dînsa (ierau în grădină):—Ce ai făcut mai înainte? Cu glas hotărît și liniștit zice:—Am furat o linguriță.—Știi că nu-i frumos?—Nu puteam face alt-feliu, am fost împinsă fără voea mea.—Ce-ai făcut cu dînsa? Ai pus-o în buzunariul prietenei? N'am vroit să fie învinovățită pe nedreptul, iese am furat-o pe mine să cadă vina.—Ce ai fi făcut cu dînsa, ai fi păstrat-o?—Nu, așa fi zvîrlit-o.—Treză nu știe nemică.

Se poate sugera ca să nu vadă pe o persoană ce iese față și să o simtă numai pipăind-o etc. Se pot da tot soiul de sugestiuni. D-ra X. iese melancolică, tristă, nemulțămîtă; i se sugerează să fie veselă și mulțămîtă, și spre marea-i mierare, așa se și întîmplă. Iată ce zice, Dr. Baunis: „Am fost față la Dr. Bernheim cînd se făceau

niște experienți cu o somnambulă din spital. Într'un ceas a trecut'o prin tot soiul de pasiuni și de aptitudini intelectuale: mândrie, minie, duioșie, blîndețe, spirit, iubire, gelozie etc. A făcut'o să ne arăte toată gama sentimentelor și a înțelegerii, pe rînd am putut'o face veselă, serioasă, ușoară, harnică, vorbăreță, evlavioasă etc. La fie-care sugestiune ieră o scenă nouă ..

Ie curios de văzut cum persoanele hipnotizate întrebuintază felurite șiriclicuri pentru a nu se supune la sugestiunile ce nu le plac. Așa, sugerează D-rei A. E. că nu va putea rosti nici o vocală afară de o și că în cuvintele cu alte vocale va pune tot vocala o, după aceasta a trezit'o; dar uitase să-i sugereze să vorbească, așa că nu vorbi nemic, stătù ca mută aproape jumătate de ceas; ca să nu o mai năcăjască, i-a luat sugestiunea.

Persoanele hipnotizate sînt destul de logice.

Hipnotizătorii trebuie să iea bine samă ce vorbește înaintea persoanei hipnotizate, căci toată atenția acesteia ie îndreptată numai asupra lui așa că un cuvînt echivoc poate să-i sugereze cine mai știe ce minunăție. Dacă sugestiunile sînt plăcute, atunci cu greu le poți nimici de ex: D-ra A. E. ie adormită, i se sugerează că ie la bal și că joacă valsul (dînsa iubește balul) Îi zice: D-ta joci? Da.— Dînsa stă locului nemișcată. Puțin cîte puțin resuflarea se îndesește, fața-i palidă se colorează; hipnotizata ie roșie și plină de suflet.—Oprește-te, îi zice, nu mai jucă. Nu, vreau să joc.—Ai să amețesti. Nu. — Oprește-te. Nu. În sfîrșit după mai multe poronci, zice: mă opresc și îndată figura-i veselă se liniști.

Hipnotizatul poate da pe față lucrurile cele mai tainice, de ex: o Engleză care iera somnambulă, și-a spus prin somn toate tainele, anume pe cine a iubit, că a avut un copil și alte amănunte pe cari nu le spunea nimănuî. A ramas înmărmurită cînd studentul cătră care vorbise i le a spus. Dovadă că ierau drepte ie că l'a rugat să nu o spue la nime.

Persoanele des hipnotizate ajung cu desăvîrșire la

placul hipnotizatorului; de vreme ce acesta le poate hipnotiza ori cînd. Și omul cu „voința lui de fier“ (după ce-i eu liberul arbitru) va ucide, va otrăvi, își va face samă, va fi vesel ori mîhnit, va iubi ori va urî, după cum hipnotizatorul îi va fi porocit. Cel mai nimerit lucru iese să nu te lași nici o dată a fi hipnotizat, dacă nevoie nu iese. Nici cu aceasta înse nu-i mare mîngiere, de vreme ce poți hipnotiza pe cine-vă prin somn.

În somnul hipnotic crierul nu lucrează de loc, acest somn iese fără visuri, ori de cîte ori întreba Dr. Baunis pe hipnotizate ce gîndesc, iesele răspundeau că nimic. Așa că acest somn se poate socoti ca cel mai odihnitoriu.

Se vorbește mult despre darul prezicerii la hipnotici. Dr. Baunis n'a observat nici o dată ce-vă asemenea. Ie drept înse că au o senzibilitate mult mai mare de cit în starea ordinară; de ex: pot spune, dacă au să aibă vre un atac de nervi peste cîte-va zile; cunosc numai de pe pipăitul pielei care copil iese băiet și care fată și alte lucruri de asemenea.

Se pot sugera chiar fenomene fiziologice; de ex: se pot înmulți ori împuțina bătăile inemei, se poate sugera să aibă pe mină, pe obraz pete roșie numai atingînd cu degetul și zicînd „fiind treaz aice vei avea o pată roșie“, îndată o și are.

Cu hipnotismul se explică fenomenele de dublă personalitate, se mai vede cit de nefundată iese teoria liberului arbitru, se adeverește că toate acțiunile nervoase cum iese cugetarea etc. sînt funcțiuni ale crierului, că nu iese un ieu cu voință și judecată, căci am văzut cit de slabă iese voința în aceste chestii. Se explică visul și halucinațiile. Se limpezesc bine minunile religiilor: știți că toate au minuni nenumărate etc! Hipnotimul mai dă o multime de probleme pe cari nici teoria lui Taine nu le lămurește de ajuns, așa sînt sugerările de timp, de ex: sugerează unei persoane că peste trei-spre-zece zile va merge la masă și va deschide cutare carte. Trează nu știe nimic despre ceea ce i s'a sugerat; la timpul hotărit înse, fără să vadă pe

hipnotizatoriū, merge și deschide cartea, ca din întâmplare fără măcar să presupună că i-a fost sugerat aceasta.

Cu timpul fenomenele hipnotice vor servi în medicină, pentru a paraliza centrele simțirei în timpul operațiilor în locul cloroformului așa de primejdios une-orî; va servi pentru unele soiuri de boale nervoase etc. Multe patimici ca beția, morfinismul vor putea fi combătute cu ajutoriul hipnotizmului. S'a făcut chiar experiențe cu unul care bea multă bere și s'a reușit până la un punct. Chiar leneș până va fi lecuită întru cît-va. Așa s'a sugerat unui băiețel leneș să învețe și timp de trei luni a învățat; pe urmă s'a făcut iar leneș și nici n'a voit să se mai lese ca să i se sugereze, căci, zicea iel, a învățat fără gustul lui și mai mult tîrit. Poate descoperiri nouă despre hipnotism vor fi întrebuințate cu folos în contra boalelor nervoase.

Hipnotismul explică întru cît-va supunerea maselor, în timp de războiū orî revoluții, voinței unui singur om, cărui i se supun orbește și fără să mai judece: se aruncă în foc, în apă, dacă glasul acestuia resonă. Chiar curajul și vitejiile fabuloase, în unele întâmplări, se limpezesc ce-va.

Ie drept că fenomenele hipnotice în mîna unor nelegiuiți pot înlesni la săvîrșirea crimelor celor mai grozave dar aceasta nu pot împiedecă să se face cît mai multe cercetări asupra acestor fenomene, căci după cum otrăvile pot fi întrebuințate și pentru bine și pentru reu tot astfel și acestea.

Oare n'am putea explica puterea nemărginită ce au unile femei asupra bărbaților și care alt-feliū ie neîntelesă? De cîte ori n'ați auzit zicîndu-se, ori ați gîndi despre asemenea mister vă zice: știu, ie o flință fără nici o calitate, ie o netrebnică...știu toate mișeliile ie dar...ce vrei slăbăciune omenească, nu pot face alt-feliū; sînt tîrit cătră ie: această simțire ie mai tare de cît mine, nu pot! Ie bine asemenea caz, nu samănă de minune cu alteleia căreia i s'a sugerat să fure lingurița? Logica, inteligența, voința

nu sînt nemic înaintea puterii hipnotizatorului ori a femeilor cari, neștiind-au darul acesta.

Ori' cum ar fi dar dacă pesimiștii au găsit leacul reuțărilor numai în sfatul să impută un vulcan cu dinamită și să sfarme pămîntul în bucăți; apoi optimiștii ar putea și ieî zice: să hipnotizăm lumea întreagă și să-i sugerăm ideea de bine, de moral și de adevăr. Gluma ie glumă, adevărul înse ie că fenomenele hipnotice au jucat și vor juca mare rol în viața omenirei.

SOFIEA NADEJDE

Cîntece populare din Moldova

(întocmai cum se zic)

II

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Frunzi verdi ș'o sulcini,
Ieu mă văd cî sînt străini.
Di străini ci-am ramas,
Numa-s niagri pi obraz.
Niagri-s, niagri și pirliti,
Di barbat is dispărtiti;
Niagri-s niagri și patati,
Di părint is dipartati.
Foai verdi ș'o sulcini,
Sînt trii flori într'o grădină
Ieu mă plimb, ieli s'înehini:
Mă cunose cî sînt străini.
Citi lăcrini am varsat,
Făcém o fîntini'n sat.
Ș'o făcém cu cincî izvoari,
Doi dulci și trii amari,
Si bê dușmani si moari,
Si bê și dușmanca mē,
Si plesniascî ceria'n iē!

* Ați auzit cum buimăcesc țiganele de cap și pot face pe cine-va să dea tot din casă. Sigur că nu ie alta de cît că hipnotiză și pe urmă sugerează, și omul fără să știe împlinește tot ce zice țiganka.

III

Frunzî verdi sechie di orz,
Cini o stîrnit hai la sort
Putrezasci-i carnia'n gros
Şi ciolanili pi gios!
— Ciri-ai maiei blastamati
Ci nu m'ai făcut o fati,
Si torc cu Nie-ta pi vatri ;
M'ai făcut on dieamant,
M'ai dat oşti la'nparat,
La'nparat la Calafat.
'N pînzi niagri-s îmbrăcat
Stau in puşci razamat !
Plingi-mă maiei cu dor
Ci şi ieu Ț'am fost fieior!

IV

Frunzî verdi trii granati,
Ardi'ti-ar focu strainatati,
Tot di tini avusai parti.
Sapti ai şi giumatati !
Dulei, dulce ş'on pelin,
Vai di copehilu strain,
Cind slujăsti la stapin
Şi slujăsti cu dreptati
Şi-i dă hacu'n giumatati
Şi bătăi ninumarati!

V

Holtule, cini turbat
Ci vii mari tulburat,
Cu plăvii amestecat
Cu plăvii şi cu butuei
Şi căpestri de cai murgi
Şi capiti di voiniei?

VI

Tot ti duci, draguța, duci
Şi'n napol nu ti întorei.
Ca cini si mă mîngii

—Mingii-ti dragi ghini
Ci mai sînt voiniei ca mini.
—Macar eii cît di mult,
Dacî nii îni sînt urîţ;
Macar eii cît iarba,
Dacî nu ieşti dunia-ta.
Tot ti duci, puiule, duci
Şi'napoi nu te întorei
Dacî-i zăbăgi v'o lunî,
M'i găsî pi cînchi nebuni;
Dar di-i zăbăgi v'o toamnî,
Mê-i găsî uscatî coarnî.
Da di-i zăbăgi v'on post,
Mî-i găsî pi cum am fost.
Tot ti duci, puiule, duci,
Par îi chică rob la Turci:
Si ţii friu eu dinţi
Sî mîi cai ca muţi !

culese de ED. D.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De ale instrucţiei publice

Cînd am arătat cu dovezi straşnice lipsa aproape desavîrşită de cunoştinţi la cei mai mulţi din profesorii noştri, unora li se va fi părut că facem din ţintariu harmasariu ; acumă înse zisele noastre încep a fi dovedite chiar prin anchete oficiale. Pană acumă se putea crede că numai autorii de cărţi didactice sînt lipsiţi de cunoştinţi şi de seriozitate, anchetele dovedese cît pot înşi-şi profesorii. Nu-i cuvînt, se putea judecă d'inainte că tocmăi lîninaţi nu trebuie să-i credem pe cei ce întrebuiţaseră zeci de ani cărţi greşite fără să le treacă măcar prin minte de nazdrăvaniile fără samăn ce puneau în minţile şcolarilor.

Să arătăm aice ce frumuşel buchêt de grozavii se poate strînge din raportul publicat, asupra profesorilor de la seminariul din Buzeu, în No. 5 an I al *Buletinului instrucţiunei* 1885.

Di. ¹⁸⁸⁴Henţescu, profesor de ştiinţele naturale, aproba pe elevii

care defineau cele două feluri de electricități în modul următoriu: *electricitatea pozitivă e în aer senin, iar cea negativă în aer cu nori.* În clasa a IV „scolarii nu știeau ce sînt formele cristaline nîei se desemneze un cub, nici ce iestē un aliagiū ; spuneau că arama se extrage din fier ori zinc.“ Profesorul nu se lăsă mai pe jos și întrebă: *De vreme ce arama e roșie, din ce crezi că se poate estrage?*“ Scolarul zice că din argilă. Profesorul lasă lucrul baltă. Dl. inspector îl întrebă în cancelarie cum a putut spune asemenea enormitate. Dl. Hențescu răspunde că s'a înșelat și că arama se scoate din *feldspat!!!*

Dl. *Grigoriu* profesor de matematică n'a dovedit mai multă pricepere. În clasa a III-a făcea numai a cincea parte din materia cerută de program! La o lecție din clasa a III-a a fost de față chiar Dl. Haretu, și prevestise pe Dl. Grigoriū că are se vie. Profesorul ședea în bancă și cu cartea deschisă, la tabelă scoate un băiet, care a lucrat singur, Dl. Grigoriū repetă vorbele scolariului.

Impărțirea unui triunghiū în părți egale făcea parte din lecție, dar dl. matematic nu găsise timp să o învețe și o sări; la cererea d-lui Haretu că să explice și această problemă, Dl. Grigoriū nu se sfi a mărturisi că n'a cetit'o și nu poate! La orice problemă dacă i-ar fi schimbat ce-va ce-va datele ori literele, se incurcă !!!

Despre ceialalți doi credem că nu se vor fi deosebit mult în știință de d-nii Grigoriū și Hențescu.

Cum că lipsă de cunoștinți se întâlnește din bielșug și la alți profesori ie prea sigur. Cum se face dară că dl. Haretu n'a mai strins din scurt și pe alții? Ori trebuie ca să fie și alte vini pe lingă neștiința, cum a fost la Buzeu precupețitul cu notele? Dar oare lipsește la noi asemenea comerț? Se face ocară țerei admitînd că comerțul național se încurajază numai la Buzeu. Cum se face înse că ministeriul instrucției publice iestē pentru unii muma iear pentru alții ciumă? Asupra chestiei vom mai vorbi și atunci nu vom face economie de cerneală pentru cite-vă puncte deasupra lui i.

Vindex

CÂNIÎ

Fifi, un coteiû gingaș cu părul de mătășă
Ce știe-a linge mina și sluj a se ținea,
Stă toată zioa n brațe la buna lui stăpînă,
Din mîna ieî mîincă și doarme 'n pat la iewa.

Haiduc, cine de stînă, cu păr flocoș și mare,
Ce frînge lupu'n două,—abie de se alege
La stînă'n zi o-dată cu jîntiță 'n căldare ;
Mîincă—adesa înse—și bețe și ciomege.

Se vede că natura voit'a întru toate
Ca oamenii cu cîniî să fie'n veci uniți;
Căci tocmăî ca 'ntre oameni, gasești în astă lume
Și cîni de lumea mare, și cîni desmosteniți,

UNEI POEME

— Florin și Mărgărita ! Poemă în cineî cînturi
De State Liricescu!—Doi lei un exemplar !
— Florin și Mărgărita doi lei ?—O, cum se poate?
Luați-o'n grabă mare, v'o dă aproape'n dar.

Știu ien, cînd autoriul prinsese a o scrie,
Din tîrg că cumpărase un poloboc cu vin ;
Și încă nu sfîrșise măcar a cincea parte,
Cînd se tocmea să ieie opt vedre de pelin.

DOINA

Frunză verde baraboî,
Pus'a lumea între noi

Munți și văi și apa mării,
Toate vămile uitărei.....

Bate vînt de miezã-noapte,
Gîndu-mî dusu-i sã te cate ;
Bate-a vînt de miezã-zi,
Ieu tot singur m'oiu trezi.

GH. DIN MOLDOVA

Scandalul de la „Alexandru cel Bun“

De mai multe ori am vorbit despre acest nenorocit gimnaziu și trebuie să mai vorbim, fiind că nu pricepem cum se face că în loc de a se da pedeapsă vinovaților se dă D-lui Vrînceanu, care, dacă nu nevinovat, ori cum iese mult mai puțin vinovat de cît d-nii Racoviță și Zahariea.

Chiar Dl. Culiانو a aflat că în adevăr Dl. Zaharia a bătut pe școlariul Teșcu. Despre cursul de sudalmă predat mai cu stăruință de cît cel de matematici nu zice Dl. Culiانو nemică: Se vede că iese vre un ucaz special în această privință.

Că Dl. Racoviță cu ai săi au trecut cu ghiotura școlari cu note din cele mai păcătoase, făcînd pomană îmbielșugată de adaosuri, iear s'a dovedit; dar Dl. Culiانو a ramas foarte stoic față cu asemenea precupețire, mai bine pomană de note. (Despre faptul că Dl. Zahariea a examinat elevi de ai D-sale de la carii luă plată ca profesor și tovarăș la Institutul pedagogic, nu vedem nemică la Dl. Culiانو; deși iucrul numai corect nu poate fi. . . . Vedeți ce au pățit cei de la Buzeu pentru asemenea fapte). Ieu știu că Dl. Vrînceanu a arătat și teze private de tot rele, cu note de trecere, ce s'a făcut? Le-a păpat lupul?

Știu asemenea că s'a arătat o teză de franțuzește

scrisă chiar de Dl. Racoviță. (Frumos obicei și vrednic de laudă!)

S'a dovedit că s'au trecut din clasă în clasă elevi cari nu dădură examene în regulă la toate obiectele (nici la cele principale la toate).

Chiar Dl. Tocilescu a văzut cum odăi de ale gimnaziului erau lăsate pe mâna proprietariului, care luă chirie pe dînsele!

Se zice că Dl. Director primește audienți în potriva poroncei ministeriului.

Se vorbește de bilete vechi de promoțiune tipărite de Dl. Racoviță și cu pecetie pe dînsele; aceste bilete ar avea acuma curs 20 de franci bucata. Știu că asemenea bilete se află în mâna ministrului.

Despre cunoștințele D-lui Racoviță pot mărturisi chiar ieu. L'am văzut de multe ori la examen ascultînd cu juxtalinariul în mînă!

Fi-va oare cu puțință încă mult timp asemenea purtare nepedepsită? Și pe lângă avertismentul din urmă (dat prin publicitate) va mai primi Dl. Vrinceanu și altele? N'ar fi oare bine să se distitue acest profesor zurbagiu, care este așa de lipsit de spirit de colegialitate în cît, luînd pretext din faptele așa de corecte ale D-lor Racoviță și Zahariea, se apucă de denunțări? Noi credem că da. În sfîrșit s'ar da lecție și altora de feliul lui că: dacă văd nîscăi-va trebușoare, să-și ıea frumusele partea și să nu facă atîta tololoiu pentru un fleac ca educația și instrucția tinerimei.

JOAN NADEJDE

Cu ce temeuri căutau unii în trecut să alunge din limbă cuvinte.

Tot se zice că religia ne-a păstrat limba și naționalitatea. Deși bine cunoaștem că mai reî surzi de cît cei ce nu vor să audă nu poți afla pe lume; tot vom publica

bucată următoare luată di'ntr'un ceaslov tipărit la o mănăstire din Moldova cam pe la 1822.

„Pentru numele, sau cuvîntul acesta, Anghel, și Prea sfințitul Mitropolit al Ugro-vlahiei chir Grigorie, în cartea ce să numește Arătare sau Adunare pre scurt a Dumnezeștilor Dogme ale credinții, tipărită aicea în typ. sfinte Monastiri, în anul 1818, Întru întâia însemnare a cărții a doua a părții întâiea fața 295, vorbește așa:

Anghel iese cuvînt Elenic, care tălmăcindusă însemnează vestitoriū. Ieară izvoditoriū limbii noastre iau numit Ūngerī; Și fiind că a acestui cuvînt însemnarea nu i să știe, pentru aceea sau pus cel Ellinesc, ca să se poată înțelege tilcuirea cea mai de jos.

Și mai în toată cartea aceea tot Anghelī sau pus, în loc de Ūngerī.

Ieară Prea sfințitul Mitropolit al Moldovei Arhipăstoriul nostru kyr Veniamin, în Predosloviea ce o au făcut la Liturgia carea sau tipărit la anul 1818. În typ. Prea sfinții sale, după alte învățături, zice și acestea: În loc de Ūnger, sau zis Anghel, precum la alte limbi stă acest nume, numai noi dzicem, nu știm de unde, Ūnger, și nu Anghel, care ar fi mai potrivit: căci să cunoaște și de aicea că dzicem înprotiva adevăratei numiri: că deacă dzicem Ūnger, și iese drept, apoi la arhangel trebuie să dzicem Arhīnger, care să mai alătorează cu Ūnger decit cu Anghel. Pentru aceasta dar mai potrivit și mai apropiat iese să dzicem Anghel, și după potrivirea numiri cu Arhangel, și dupre înțelegerea cea adevărată: Că Numele Anghel să înțelege vestitoriū în limba Ellinească, iară Ūnger de vei luă Oxica de la i și o vei pune deasupra lui e să va înțelege în loc de Ūnger, în ger, sau mai arătat să dzic în frig. Acum socotiți cît ne îndepărtează de la dreapta înțelegere, că de la vestitoriū am ajuns la, în ger sa frig. Până aicea vorovește Prea sfinția sa.

Acestor doi Prea sfințiți mari Arhierei și dascalī un mînd, am pus în cîrticica aceasta în loc de Ūnger. Anghel.

Încă în loc de creștin, am pus Hristian. Că creștin să trage din limba latinească Kristus. Și fiind că noi nu dzicem Kristus; ci Hristos. Pentru acea mai potrivit iese să ne numim Hristianî, precum Grecii și Rușii de cît creștinî,“

Socotim că vor fi remas mulțamiți cetitorii de chipul nostim cum ne alungau Prea sfinții cei mari cît și cei mai micî cuvinte curate românești ca *inger*, *creștin* spre a le înlocui prin *anghel* și *hristian*. Pe *Crest* îl alungaseră alții mai de de mult. Mă mier cum de au lăsat *cruce*, *lege*, *doamne* și altele!

JN POPĂ

De prin lume adunate și la lume ieară-și date

Reu de tot pentru Mordax! Dar la urma urmei, cine l'a pus să arate unora și altora greșelele ce au făcut cu voie ori fără de voie? Bietul Mordax! Să uite iar că în această privință sînt și proverbe!

* * *

„Liberalul“ de la 26 Noembre 1885 vorbește despre *parte* din învinovățirile făcute de *Mordax*; dar despre Jupiter, care după „Liberalul“ a săgetat pe copii Niobiei, se face teacă de pămînt. Cu drept cuvînt! Ce putea zice? Nu se mulțamește înse cu tăcerea, ca alții, ci vrea să ne deee lecții de punctuație, silindu-ne a nu uita punctele de exclamare și de întrebare. Ba chiar și o virgulă de ale noastre nu-î place! Pentru acuma în zadar am discută cu nevrîstniciei de la „Liberalul“ despre punctuație. Îi trimetem să urmeze la clasa a V-a liceală, doar s'ar mai procopsi ce-vă din românește; că din cursul D-lui Paicu puțină pricopsală vor fi putut trage. A-zî mîne vom ceti în „Liberalul“ că *talpă* vine de *tellus-pes* și *hrană* de la *Vorana*! Ni se va ținea samă pe ceea lume că nu vorbim de prospectul filologului de la Ștefan cel mare! Dl. Morna (Roman) mai are halucinația că „Contemporanul“ iese o dată la 3—4 luni și nerușinarea de a plînge pe abonații

noștri cei lesne crezători. Cum că nu ies publicațiile noastre destul de regulat, ie adevărat; dar noi nu luăm plata pe timp, ci pe numere și deci nu înșelăm pe nime: mai degrabă ori mai târziu împlinim ce am făgăduit. Despre moartea „Contemporanului” să-și ia nădejdea: o mie de abonați siguri avem ori cînd, de și noi nu ne hrănim din treuca reptilelor ca „Liberalul.”

Deși cinstitul „scîrțai-scîrțai” de la „Liberalul” se apără vîrînd pe zețari înaintea, nu ne va îndupleca să-l credem că greșelele de care-î plin „Liberalul” se datoresc zețarilor. Pe zețari în cunoaștem și știm noi ce greșeli pot face.

În No. citat al „Liberalului” mai găsim următoarele mărăgărintare: *desavantajoasă* (p. *desavantajoase*), *ce le a probat* (p. *ce le-au ori ce au probat*) *trupele bulgare, ténêrului, vîntul* alături cu *rêndul* (Dacă se țin de Academie, trebuie să scrie, *tînărului, vîntul*). Ce să mai zic despre *ă* de după *n* din *tênărului*? După ce ortografie l'ați pus?) Pentru ce puneți *rêndul* și *răceală*? Țineți samă de ungurește și de românește vă pasă foarte puțin? Aferim! Dar cu Serbiile ce aveți de-î ortografiati cînd: Sârbii cînd Sêrbii etc? De ce a-ți scris: *rêspêndită* cu *ê* după *r* și cu *é* după *p*? De ce a-ți scris: *frânele* și nu *jrênele* ori *frinele*? Dar contrastul între *vêd* (de la *ved*) *douê* (din *doue*), și între *vîntul* (*vento*) *guvernămîntului* (*gubernament*), *măsură* (*mesura*), *însă* (*înse=ipse*)?

În „Liberalul” ieste și o parte literară, traducere din franceză este iscălită de Dl. „Basile N. Lupu.” Din aceasta strîngem cîte-vă floricele pentru Dl. Morna: *tândr, mă și mă*, conjuncția *să* încurcată urît cu pronumele *se* („ar voi se interprinză,” „cum se mă menageze,” se'l (de ce apostrof, nu se știe) îngrijese,” etc.

După asemenea cacografie, ne mierăm că „Liberalul” mai are gust de vorbă. Despre teoria geniilor și a evoluției, fie pe pace nu remîne cu respunsul lui Pintilii din „Drepturile omului”. I se va dovedi celui ce a scris articolul, că știe tot așa de bine sociologia cît și ortografia.

* * *

Încă unul căruia îi turbură liniștea Mordax, ieste Dl. C. C. Datulescu de la „Gazeta Săteanului” (o gazetă celebră prin arti-

cole asupra ciuperceilor înflorite, a mitologiei, astronomiei, fizice și încă și asupra altor științe folositoare.

În N. 20 al „Gazetei Săteanului“ ni se jertfese 5 coloane și jumătate. Față cu tonul acestor articole, pline de sudălmă, ne-a venit în minte o vorbă veche: „Să te ferească D-zeu de țigănul tureit,“ numai cît ar fi trebuit adăos: „și de opincariul boierit.“ Dar i se vor iertă multe D-lui Dateulescu, D-sa știe a scrie și mult mai delicat; dar acuma Mordax l'a prea trecut cu dedeochiul și de aceea „trage și cuconul cîte-va cruci, ca doar s'ar recori.“

Poate se va miniea și mai tare, dar n'avem chip a primi ca adevărată citația, așa zisă din „Contemporanul.“ În „Cont.“ No. 13 iese la pag. 510 fraza aceasta: „Obiceiul de a strînge buricul copilului, ca purtătoriu de noroc, ie tot fetișist, căci un lucru fără nici o însemnătate și de la care se așteaptă lucruri mari ie fetiș.“ D-să ne citează înse altă frază, nu știm de unde: „*obiceiul d'a se strînge buricul la copil e o superstiție și nu e de nici un folos.*“ Unde iese fraza aceasta în „Contemporanul“?—Ce le pasă! Destul că le venea mai ușor a seoaate înțeles absurd din fraza fabricată de Domniele-Lor! Cum că verbul a *a strînge* se poate întrebuița și în acest loc vom dovedi într'un articol a nume, în care vom arată și greșala ce face „Antiburicosul“ socotind că *a strînge* se întrebuițază așa numai la Moldoveni. Despre verbul *a păstră* atita zic, că la noi cel puțin, nu se întrebuițază în construcții ca: „păstrăm struguri pe iearnă,“ ori „păstrăm lrahă pentru iearnă“ și nu iera de datoria noastră a-l pune numai de cît. Noi sîntem mai îngăduitori și nu învinovățim pe cei de la „Gazeta Săteanului“ pentru că au întrebuițat chiar în No. 20, pag. 316, *malaiul* cu înțeles de *faină de popușoi*, deși la noi *malaiul* înseamnă multe lucruri (*meiul, pîrinc, pine de popușoi*) afară tocmai de faină. Cerem înse să ne dea voie și nouă a ne întrebuița cuvintele în înțelesurile în cari le cunoaștem mai bine.

Despre trebuința de stil în proză nu ne mierăm văzînd pe Dl. Antiburicos foarte în urmă cu ideile, s'ar fi cunoscut și de pe articolele publicate în gazetă. De o cam dată îl înștiințăm că proza trebuie

să fie așa de îngrijită ca și versurile, dacă ie vorba să avem proză frumoasă, artistică. Cetește, D-le Antiburicos, ce au scris *de la Vrancea, Vlăhuță, Creangă* etc. și vei vedea cum fie-care cuvînt ie cîntărit și ales și, după ce vei fi cetit, presupunem că nu te vei mai *burica* atîta în coloanele revistei D-tale.

Despre *legarea* buricului ne mulțămim de o cam dată luîndu-vă fraza următoare : „.....eu toate că se scie că nelegarea buricului „tăiat are de consecința moartea copilului numai în casuri escepți-„onale....“ Altă dată mai mult.

La observarea noastră că *Opincariul* a selintit'o reu zicînd : „Nu se poate ca Diana se fi sărit din capul lui Joe cu un aer mai provocător *de cît ieu.*“ respunde mărturisind că în adevăr a greșit și trebuie să zică Minerva; dar se despăgubește pretinzînd că se zice și *de cît ieu* în loc de *de cît mine.* Că se află în popor asemenea fraze, creadă D-sa; cu argumente că se poate întrebuiță *de cît ieu* pentru că la pers. a III-a se zice *de cît iel,* să se împace ieară-și numai pe D-sa. Construcția *de cît ieu* are niște întrebuițări foarte mărginite, poate a auzit Dl. Opincariu : „mai bine să mă ocărască iel pe mine de cît ieu pe dînsul,“ dar nu așa cum ieste la D-sa într'o frază în care *mine* stă singur ca membru al doilea.

Despre altă frază citată tot din „Contemporanul“ zicem că trebuie să vadă de mai sus că ie vorba de halucinații și de pricina care face de se pot avea mai ușor la întunerec, cînd lumina nu împle centrele nervoase cu senzații luminoase și atunci nu i-ar fi părut așa de ciudată. Cum că putea fi construită mai bine, ie drept; dar *Opincariul* pe ale sale le hălcește de miî de ori mai reu. Ieată și fraza noastră: „Soarele ie chiar a tot puternic, de vreme ce iel prin ființa lui ieste în stare să alunge ori-ce soiū de duhuri rele, va să zică un fetiș puternic. Lucrul se explică prin aceea că noaptea, la întunerec, fautaziea și halucinația sînt mult mai puternice; *lumina soarelui mărginește vederea noastră și ne pune înaintea obiecte reale.* Pe cînd în întunerec spațiul vederei ie nemărginit și creerul nostru poate da tot soiul de impresiuni asupra centrelor optice, așa că se pot năzări tot felul

de lucruri mai ales acelor cu crierul potrivit pentru halucinație“ (Cont. N. 17 pag. 662). Dl. Opincariu a citat numai bucata subliniată și apoi s'a pus pe ris!

Dl. *Opincariu* cît și antiburicosu-i coleg socot cu cale a-mi da și lecții de ortografie, de limbă, etc. Să le vedem. Zice antiburicosul că de ce am zis *însamnă* și nu *însemnează*? Lucru foarte simplu: pentru că la noi, cred și pe aiurea, se zice *însamnă* mai des de cît *însemnează* și forma *însamnă* mi-a venit mai la îndemână ca mai *tare*. Dl. Antiburicos știe că ne ținem de ortografia fonetică și cu toate acestea se mieară cum de scriem sunetul *ж* totdeauna cu *i*: *cine*, *sint* etc. De asemenea se mieară de ce scriem sunetul *з* cu *ă*! Ce să vă facem, dacă serieam alt-feliu, n'am fi urmat ortografia cea curat fonetică. Ni se pare că ajunge să aibă o revistă o ortografie hotărîtă pe care să o ție cu strășnicie; dar a pretinde să scrie toți cum ne place nouă, ar fi cam prea îndrăzneț lucru. Noi nici o dată n'am criticat pe „Gazeta“ de cît pentru neconsecvența cea mai deșantată, nu i-am făcut proces pentru sistemul special de ortografie ce i ar fi plăcut a-l urmă. Mai de samă de cît chestiea ortografiei ieste chestiea *limbei literare*, noi avem, nu vă fie cu supărare, și în această privință regule hotărîte, știm ce forme trebuie puse în limba literară și ce forme nu. Așa nu ne-ați văzut scriind: *chept*, *ghini*, *chicior* etc.; Dv. înse pătimiți reu în această privință. Vă spăimintați, văzîndu-ne că scriem *aparatoriū*, ați fi voit, se vede, *aparător*! Ați fi oare așa de buni să ne spuneți: de cînd a ajuns formă literară *aparător* în loc de forma în *oriū*, cunoscută în limba romîna atîtea și atîtea sute de ani? Despre cuvîntul „Contemporanul“ cu *e* și cu *o*, vă lămurim că l'am luat ca în latinește, cum facem cu toate cuvintele nouă; alt-feliu ar trebui să zice: *apt* (act), *papt* (pact), *cărăpteriu*, *năciune* și alte bazaconii. Despre forma *nicăieri*, nu știu de unde vă vine ideea că ieste țiganizată. Țiganii de pe la noi vobesă munteneste, de vreme ce acolo au învățat românește; de unde să ne fi adus deci particularități cu cari nu sînteți deprinși pe acolo!—Cu *elemente nouă* ați pățit și mai mare șotie? Inmulțitul adiectivului *nou*, *nouă*

ieste *noi*, *nouă*; forma *nouă* de la sing. vine din *novam* și din *nova* după legi fonetice cunoscute; forma *nouă* pl. de la *novas* (p. fem.) și de la *nova* (p. neutru). Dacă am fi ce-vă ce-va etimologiști în ortografie, am serie: *nouă* (Sing. N. și cu prepoz.) și *noué* (Sing. G. și D); iar la înmulțit *noué* (la fem. și la neutru); după ortografiile noastră înse trebuia să scriem *nouă*, cum am scris, pentru toate. Dv. ați fi dorit *elemente noi*, nu-i așa? Păcat că nu vă putem face asemenea plăcere și socotim că ar fi greșală a pune *noi* la fem. și la neutru înm. cum fac unii Munteni. Dacă vă poate folosi, vă spunem că Cipariu a greșit când a zis că înmulțitul în *ă* de la unele neutre s'a făcut din *a*; adevărul ieste că pretutindenea a fost *e* și apoi *e* după *r*, *s*, etc. a trecut în *ă* în *topoară*, *oasă* etc. Noi' întrebuințăm forme cu *e* la aceste neutre.

Cum că trebuie să mai învățați încă multă gramatecă vă voiți dovedi prin analizarea formelor *d'ntro* și *d'ntăiu*. Forma *d'ntro* așa trebuie scrisă, dacă-i vorba să punem apostroful în locul vocalei ce lipsește. Veți fi aflat că *d'ntro* s'a făcut din *de intru o*, prin pierderea lui *i* și a lui *u*; prin urmare judecați unde trebuie de pus apostrofele. Ne înveți, stimabile, să scriem *d'ntro*. Ne pare reu; dar vom serie cum știm că e bine. La *d'ntăiu* ieară-si ar trebui să fi știut că avem *de întâiu* (nu *inteu* cum veți fi socotind Dv.) și apoi prin pierderea lui *i*: *d'nteu* și *d'ntăiu*.*

Atita de o cam dată. Colecția de monstruosități, ortografice, limbice etc. *strînsă* din „Gazeta Săteanului,” o *păstrăm* pe altă dată.

Acum un sfat: nu prea îndesiți cu oări groase, căci deși trăiți în *Rîmnicul-sărat*, lumea vă va găsi nesărați de tot. MORDAX:

Cătră domnii abonați.

Mulțămim celor ce s'au grăbit a ne achita abonamentul până acuma; iear pe cei remași în urmă îi rugăm să nu întârzie. Sumete ce ni se cuvin fiind mici, nu putem lua neplata de cât ca refuz de a ne da sprîjnul material ce ni s'ar cuveni și ne vom vedea siliți a reduce trasul cu câte-va sute de exemplare.

Redacția.

* *Degajă* nu-i pus de noi, ci-i reproduc din „Cultivatorul,” deci cetiți altă dată cu luare aminte.